

Газоўка

Сяржук Сокалаў-Воюш

Напрыканцы 70-х — пачатку 80-х гадоў, калі ў інстытуце гісторыі партыі рыхтавалі чарговае выданьне твораў Леніна па-беларуску, перакладчыкі сталі перад праблемай — як перакласьці словы „керосиновая“ і „газовая“ прамысловасьць, калі „керосин“ па-беларуску — *газа*.

Праблему вырашыў адзін малады філэляг, які бяз доўгага роздуму сказаў: *газавая* прамысловасьць і *газная*. Вось жа *газавая* і была той, якая датычыла *газы* — роднай маці слова *газоўка*.

Газоўка, газьніца, газьнічка — самаробная *газавая* лямпа бяз шкла. Зробленая з бляшанкі, яна асьвятляла беларускія хаты, з гільзы — партызанскія зямлянкі і сховы зялёнадубаўцаў.

Газоўкі яшчэ называлі кураўкамі, капцілкамі.

З маленства памятаю, як на зьмену *газавай* лямпе са шклом прыйшла электрычнасьць, і людзі павыпадалі лямпы. Але неўзабаве высветлілася, што новы для вёскі род энэргіі — справа ненадзейная. Вецер бльгтаў і замыкаў драты, чамусьці почасту перагараў трансфарматар. І тады вяскоўцы вярталіся да *газавак*. Гэтым разам яны ўяўлялі сабой сподачак, у які наліваўся алей і ўкладаўся ніцянны knot. Выходзіў гэтка каганец. Ад *газы* тут была толькі назва — *газоўка*.

Напрыканцы стагодзьдзя *газоўкі* перасталі ўжывацца нават у курных лазьнях. Замест іх, у разе патрэбы, людзі карыстаюцца свечкамі.

Бывай, *газоўка*!

Галава

Антаніна Хатэнка

Хоць *галавой* аб сыяну біся, хоць *хапайся* аберуч за *галаву*, а з хворае *галавы* на здаровую ня зваліш — самі *хілім* *галавы* перад авечымі *галавамі* адрачэнцаў, маўляў, *карона* з *галавы* ня зваліцца.

Але і на калодку ці варта класьці нашую *сьветлую* *галаву*. Здаўна ж казалі пра мудрага, адказнага чалавека захоплена — *галава*! Здаўна ўшаноўвалі гаспадара-дбайцу за *галаву*, і ў сям’і, і ў дзяржаве.

Цяпер на *скрут* *галавы* пнемся пад чужую ўладу, быццам самі парабіліся *дзіравымі* *дубовымі* *галавамі*. У іншага ж народу не *знасіць* было б *галавы* таму валадару, які з *галавою* кінуўся ў чужое балота бруд расхлёбваць.

Мы з *галавы* да ног падданья, адданья рабы. Прачынаемся і засынаем азіраючыся на тых, хто вякамі нам *дурыць* *галаву*.

А насамрэч гісторыя нястомна і доказна даводзіць: *узьяўшы* *галаву* — жыць сьвятлей. Глядзіш, выйдзе, што мы на *галаву* *вышэйшыя* за тых, каму чалом б’ем празь вякі.

Але ж ня тым у нас пакуль *галавы* *забітыя*.

Ганьба

Валянцін Акудовіч

„Ня лезь, жаба, туды, дзе коні падкоўваюць“, — неаднойчы казаў мне бацька. Слушна казаў. Толькі хто ў наш век слухае старых!

Але калі шыхты аману насунуцца на мітынгоўцаў, і ўжо няма куды па-дзецца, я адразу згадваю бацькаву параду. Ды позна. Бачна, што зараз улуп-цуюць як мае быць. Зразумела, ня толькі мне аднаму бачна. І таму мы ўсе — беларусы, расейцы, габрэі, палякі — у адзін голас выенчваем зь сябе слова „Гань-ба!“.

Паразумецца чалавеку з чалавекам можна на якой заўгодна мове. Але ж супрацьстаяць гвалту магчыма адно на мове таго краю, у якім цябе гвалтуюць. І таму цалкам натуральна, што ў супраціве размаіты натоўп галосіць па-беларуску. Але хто б мне сказаў, чаму ён крычыць менавіта „ганьба“? Ці мала ў нашай мове цяжкіх словаў, якімі добра кідацца замест камянёў? Дык чаму тады „ганьба“?

Можа, таму якраз гэта слова першым трапляе пад руку, што мы яго заўсёды маем пры сабе. *Ганьба* за патаптаную долю, за патаптаны край цяжкім каменем ляжыць на сэрцы кожнага, хто адважыцца на супраціў. І нам няма патрэбы нагінацца і шукаць камяні пад нагамі, мы іх бярем проста з крушні свайго сэрца і шпурляем у міліцэйскія шчыты, што перагарадзілі нам шлях ад сораму за сябе да гонару за сябе.

Гарбата

Юрась Бушлякоў

Гарбата як напой мае за сабою блізу трохтысячагадовую гісторыю. Пачалося ўсё ў Кітаі — зь вечназялёных гарбатных дрэваў зьбіралі верхавінкі лісткаў, лісткі пасьяла апрацоўвалі, а тады настойвалі на іх напой — *гарбату*. Здавен ведалі, што *гарбата* танізуе, ужывалі яе ўсё часцей, і так ператварылася ў нярэдкаў народаў піцьцё *гарбаты* ў рытуал. У Беларусі яе пілі з XVII стагодзьдзя: ішла да нас *гарбата* двума шляхамі — як з Эўропы, так і праз Расею з Азіі. Таму й прыжыліся адначасна ў нашай мове два назовы — *гарбата* й *чай*. Першы зь іх паходжаньнем з Галяндыі — адтуль якраз шырыўся па Эўропе ўсходні напой. У слове *гарбата* дзьве часткі — лацінскі назоў расьліны — *гэрба* ды частка *та*, якая ад *тэ* — паўднёвакітайскага назову *гарбаты*. А вось з паўночнакітайскага *ча* вядзе свае вытокі другі, а для каго й першы, наш назоў — *чай*. У першай траціне XX стагодзьдзя ў маладой беларускай літаратурнай мове культывавалі ў асноўным *гарбату* — у Купалавай „Паўлінцы“, напрыклад, п’юць усё *гарбату*, ня *чай*. Максім Гарэцкі, між іншым, нават упікаў у 1920-ых гадох Міхасю Лынькову, што той піша ў сваіх творах *чай* заместа літаратурнага *гарбата*. Пасьяла, праўда, арыенціры зьмяніліся — і *чай* ледзь не напоўніцу выціснуў *гарбату*. У Беларусі *чаявалі*, ведалі пра дасягненьні савецкага *чаяводзтва*, але імкнуліся пры гэтым набыць усё ж імпартаванага *чаю*, які ў продажы называўся „Індыйскім“ або „Цэйлёнскім“. Калі-нікалі можна было нат зайсьці ў *чайную* — з эканамічных і сацыяльных прычын *чай* там быў далёка не наймацнейшым напоём.

Пад канец стагодзьдзя поруч з *чаем* ў Беларусі зноў аджыла *гарбата*. Выбар паболеў, дый смакі цяпер на розныя густы. Праўда, няма ўжо ні *чайных*, ні *гарбатняў*. На адной *гарбаце*, як ведама, далёка не заедзеш. Як кажуць у нас, *што кажух* — *то ня вата*, *што капуста* — *то не гарбата*.